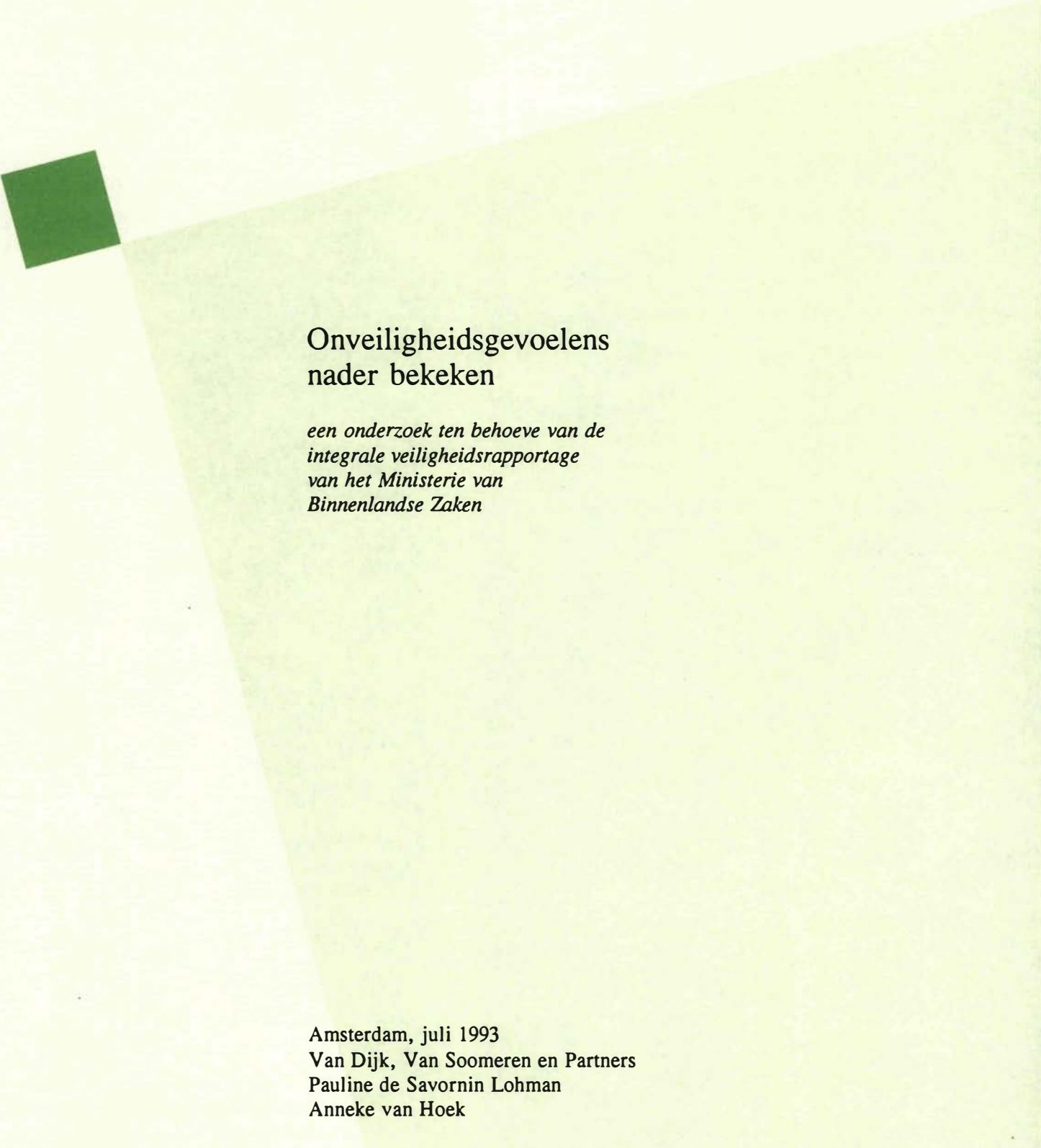

Onveiligheidsgevoelens nader bekeken

*een onderzoek ten behoeve van de
integrale veiligheidsrapportage
van het Ministerie van
Binnenlandse Zaken*

Amsterdam, juli 1993
Van Dijk, Van Someren en Partners
Pauline de Savornin Lohman
Anneke van Hoek

van dijk, van someren en partners

Van Dijk, Van Someren en Partners BV
KvK Amsterdam nummer 176.766
Van Diemenstraat 410 - 412, Amsterdam
postadres Mariotteplein 9, 1098 NW Amsterdam
tel: 020 - 625 75 37, fax: 020 - 627 47 59

Inhoudsopgave

	pagina:
1 Subjectieve onveiligheid: betekenis en belang	1
1.1 Begripsomschrijving	1
1.2 Relevantie van subjectieve onveiligheid	1
2 Determinanten van onveiligheidsgevoelens	3
2.1 Inleiding	3
2.2 Vier belangrijke benaderingen van onveiligheidsgevoelens	3
2.3 Resumerend	6
3 Aanbevelingen voor beleid	8
3.1 Opmerkingen vooraf	8
3.2 Aanbevelingen voor de totstandkoming van een lokaal veiligheidsbeleid	8
3.3 Aanbevelingen voor de inhoudelijke invulling van het veiligheidsbeleid	11

Literatuur

1 Subjectieve onveiligheid: betekenis en belang

De zorg voor de fysieke en materiële veiligheid van burgers mag zich sinds jaar en dag verheugen in de warme aandacht van politiek, wetenschap, overheden en instanties. Des te vreemder is het dat aan de subjectieve kant van onveiligheid, de onveiligheidsgevoelens of onveiligheidsbeleving, lange tijd weinig serieuze aandacht werd besteed. Pas sinds enkele jaren kan gesproken worden van serieuze maatschappelijke en politieke aandacht voor onveiligheidsgevoelens als fenomeen op zich.

1.1 Begripsomschrijving

Subjectieve onveiligheid is moeilijk precies te omschrijven, en in de literatuur treft men dan ook een wirwar van termen aan: angst voor criminaliteit, angst voor slachtofferschap, de dreiging van (seksueel) geweld, verontrusting over de toenemende criminaliteit, risicoperceptie, subjectief victimisatie-risico en sociale onveiligheid. In dit stuk wordt subjectieve onveiligheid opgevat als een gevoel van **spanning of vrees, dat wordt opgeroepen door een werkelijke of veronderstelde (semi-)criminele bedreiging van de veiligheid van een persoon zelf of diens naasten**. Met 'semi-crimineel' wordt bedoeld dat men ook rekening dient te houden met de bedreigende uitstraling van gebeurtenissen en gedragingen die weliswaar formeel niet strafbaar zijn, maar die (door bepaalde bevolkingsgroepen) wel degelijk worden ervaren als 'crimineel'. Te denken valt aan het lastigvallen van passanten door groepen jongeren, rondhangende druggebruikers, openbare dronkenschap, en seksuele intimidatie.

1.2 Relevantie van subjectieve onveiligheid

Lange tijd was men van mening dat onveiligheidsgevoelens geen aparte aandacht verdienen, een mening die steunde op twee argumenten. Ten eerste zouden onveiligheidsgevoelens 'irreëel' of 'irrationeel' zijn, omdat de groepen die zich het meest onveilig voelen (vrouwen en ouderen), het minst vaak slachtoffer van criminaliteit blijken te worden. Ten tweede waren velen van mening dat onveiligheidsgevoelens een 'second order factor' waren, een afgeleide van objectieve onveiligheid. Door het bestrijden van criminaliteit zouden de angstgevoelens vanzelf afnemen, dacht men, zodat aparte aandacht overbodig zou zijn.

Nader onderzoek heeft echter uitgewezen dat beide argumenten geen geldigheidswaarde hebben. Onveiligheidsgevoelens blijken wel degelijk geworteld in een redelijk realistische perceptie van concrete bedreigingen en het eigen vermogen om zich daartegen teweer te stellen. Bovendien bleek dat deze gevoelens bepaald worden door een complex van factoren, waar criminaliteit wel deel van uitmaakt maar in veel gevallen niet allesbepalend is. In de laatste jaren zijn verklarende modellen ontwikkeld die meer recht doen aan de realiteit en de complexe bepaaldheid van onveiligheidsgevoelens als fenomeen op zich.

Een tweede argument waarom aparte aandacht voor onveiligheidsgevoelens gerechtvaardigd is ligt in het feit dat deze gevoelens verstrekkende negatieve consequenties kunnen hebben voor individuele burgers maar ook voor de bredere samenleving.

Onveiligheidsgevoelens leiden vaak tot gedragsveranderingen. Deze kunnen variëren van vrij onschuldige gedragsaanpassingen als harder fietsen, zelfverzekerd lopen of het maken van een omweg om bepaalde plaatsen of mensen te mijden tot het dragen van een wapen en structureel vermijdingsgedrag zoals het niet meer alleen de deur uit gaan en het zich steeds verder terugtrekken in het eigen huis. Met name dit structurele vermijdingsgedrag kan een ernstige aantasting vormen van de kwaliteit van het bestaan van individuele mensen.

Dergelijke individuele gedragsveranderingen kunnen bovendien op den duur verstrekkende sociale en maatschappelijke gevolgen hebben: angst en wantrouwen ondermijnen iemands sociale contacten en sociale (buurt)netwerken kunnen steeds verder verschrallen en uiteindelijk verdwijnen als gevolg van onveiligheidsgevoelens van buurtbewoners. Daarmee treedt een neerwaartse spiraal in werking: als veel mensen zich gaan verschansen in hun woning krijgt de openbare ruimte een steeds desolater aanpak en neemt de sociale controle nog verder af. Vandalen en criminelen krijgen vrij spel voor allerlei ongewenst en bedreigend gedrag. Hierdoor nemen de onveiligheidsgevoelens van de buurtbewoners weer verder toe.

Subjectieve onveiligheid speelt, met andere woorden, een katalyserende rol in de neerwaartse vervalspiraal die kenmerkend is voor tal van problematische buurten of wooncomplexen, met name in de wat grotere gemeenten.

Een derde reden om stil te staan bij subjectieve onveiligheid is, dat er aanwijzingen zijn dat de onveiligheidsgevoelens onder de bevolking in de komende jaren verder zullen toenemen. Deze door diverse auteurs gesignaleerde trend (o.a. de Haan, 1989 en McKinsey/SMP, 1991) is gebaseerd op de verwachting dat juist die delicten die als zeer bedreigend worden ervaren (gewelddadige criminaliteit) in de komende jaren een stijging zullen ondergaan. Ook de vergrijzing van de samenleving speelt een rol: ouderen behoren tot de meest angstige groepen en met de stijging van hun aandeel in de bevolking stijgt dus ook het gemiddelde angstniveau in de Nederlandse samenleving. Bovendien blijkt dat ook groepen die voorheen aangaven niet angstig te zijn, in toenemende mate te kennen geven zich onveilig te voelen (bijvoorbeeld jonge mannen: McKinsey/SMP, 1991¹).

Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat subjectieve onveiligheid een reëel probleem is en dat de bestrijding ervan serieuze aandacht verdient. De overheid, en met name de lokale overheid, kan hierbij een belangrijke (voortrekkers)rol vervullen. Het behoort immers tot de taken van de overheid om ervoor te waken dat de kwaliteit van het leven niet te veel wordt geschaad en erop toe te zien dat de leefbaarheid in bepaalde buurten niet onder een acceptabel niveau terecht komt.

Aangezien een gericht beleid ter vermindering van onveiligheidsgevoelens gebaseerd zal moeten zijn op inzicht in de determinanten van deze onveiligheidsbeleving, wordt in paragraaf 2 allereerst stilgestaan bij de factoren die van invloed zijn op onveiligheidsgevoelens. In paragraaf 3 komt aan de orde op welke wijze een beleid ter vermindering van subjectieve onveiligheid tot stand kan komen. Vervolgens wordt aangegeven welke oplossingsstrategieën mogelijk zijn en welke rol de overheid, in samenwerking met tal van andere betrokkenen, kan spelen bij de bestrijding van dit probleem.

1 Uit een herhaling van dit onderzoek in 1992 blijkt bovendien, dat er sprake is van een lichte toename van onveiligheidsgevoelens. Dit kan verklaard worden uit het gestegen slachtofferschap van criminaliteit (5% toename).

2 Determinanten van onveiligheidsgevoelens

2.1 Inleiding

Het verschijnsel onveiligheidsgevoelens is in de loop der tijd vanuit verschillende disciplines onderzocht. Elke discipline richt zich meestal slechts op één of enkele facetten. Sinds kort zijn er twee integratieve modellen ontwikkeld, die de bevindingen uit de verschillende hoeken combineren.

In paragraaf 2.2 wordt een beknopt overzicht gegeven van de verschillende benaderingen die, vaak als reactie op elkaar, in de loop van de jaren '70 en '80 zijn ontstaan. In paragraaf 2.3 wordt een resumé gegeven van de belangrijkste determinanten van onveiligheidsgevoelens.

2.2 Vier belangrijke benaderingen van onveiligheidsgevoelens

De criminologische benadering

In de loop van de jaren '70 ontstond vanuit criminologische hoek belangstelling voor onveiligheidsgevoelens, die werden opgevat als de angst om slachtoffer te worden van criminaliteit. In 1975 begon men met landelijk survey-onderzoek naar de aard, omvang en oorzaken van onveiligheidsgevoelens onder de Nederlandse bevolking. Dit, sindsdien regelmatig herhaalde², onderzoek leverde onder andere de volgende inzichten op:

- Het aantal mensen dat zich onveilig voelt neemt toe met de urbanisatiegraad van de gemeente waarin men woont: angst voor criminaliteit lijkt voornamelijk een grote stad-probleem³.
- Onveiligheidsgevoelens hangen samen met persoonsgebonden kenmerken, en dan met name met sekse en leeftijd. Vooral vrouwen, jongeren en ouderen voelen zich onveilig⁴.
- De relatie tussen recente slachtofferervaringen en onveiligheidsgevoelens is onduidelijk. Mensen die zelf slachtoffer zijn geworden van criminaliteit voelen zich niet altijd onveiliger dan niet-slachtoffers.
- De sterkte van onveiligheidsgevoelens varieert per tijd en plaats; de beleving van onveiligheid is, in elk geval ten dele, situatiespecifiek.

Omdat relatief angstige groepen (vrouwen en ouderen) volgens de politiestatistiek het minst vaak slachtoffer worden van criminaliteit, werd in eerste instantie geconcludeerd dat deze groepen ten onrechte bang waren of bang gemaakt werden

2 Sinds 1975 zijn er vragen over onveiligheidsgevoelens opgenomen in de jaarlijkse WODC-slachtofferenquête (1975-1979) en in de (twee)jaarlijks door het CBS uitgevoerde Enquête Slachtoffers Misdrijven (ESM, 1980-1988). Bovendien zijn de in de ESM gebruikte vragen vaak overgenomen in lokale slachtofferenquêtes, die in een groot aantal gemeentes door de gemeente of de politie worden gehouden.

3 Onderzoek naar onveiligheidsbeleving heeft zich daarom vooral gericht op de grotere steden. Pas sinds kort is er enige belangstelling voor onveiligheidsbeleving op het platteland. Ook bij nader onderzoek blijkt dat het gevoel van onveiligheid op het platteland, in verhouding tot die in de steden, inderdaad niet erg hoog is (Wierdsma e.a., 1991).

4 In een aantal onderzoeken worden op dit punt grote verschillen gevonden tussen jonge vrouwen en jonge mannen: de eerste groep voelt zich zeer onveilig, terwijl de laatste groep zich uitgesproken veilig zegt te voelen. In recent onderzoek (McKinsey/SMP, 1991) wordt echter een hoge onveiligheidsscore gevonden voor zowel jonge vrouwen als jonge mannen.

door de media. Zo opperde de criminoloog Nagel dat mensen die zich onveilig voelden, maar een andere krant moeten gaan lezen⁵.

De criminologische benadering van onveiligheidsgevoelens is van diverse kanten bekritiseerd. In de eerste plaats werd de suggestie bestreden, dat angstgevoelens irrationeel of ongegrond zouden zijn. Men toonde aan dat de simpele vergelijking tussen angstgevoelens en slachtofferkansen mank ging, ondermeer omdat geen rekening werd gehouden met niet-geregistreerde criminaliteit en met de ernst van verschillende delicten. Bovendien baseren de criminologen hun vergelijking van slachtofferkansen en angstgevoelens op gemiddelden uit landelijk survey-onderzoek. Zodra men specifiek gaat kijken (per soort delict en op buurniveau), blijkt dat onveiligheidsgevoelens wel degelijk samenhangen met reële problemen in de directe leefomgeving van burgers (Jaycox, 1987; Mc Kinsey/SMP, 1991).

Een tweede belangrijk punt van kritiek was dat men geen rekening hield met verschillen in fysieke, materiële en sociale kwetsbaarheid van verschillende groepen potentiële slachtoffers (Kuttschreuter en Wiegman, 1988; Killias, 1990) en dat men weinig oog had voor de invloed van de fysieke en sociale omgeving op angstgevoelens.

De ruimtelijk/fysieke benadering

In de jaren '80 ontstaat, in eerste instantie op initiatief van lokale vrouwengroepen, een golf van inventariserend onderzoek naar 'enge plekken' in gemeenten en buurten. Aan de hand van de gemaakte inventarisaties werden concrete aanbevelingen geformuleerd om de onveiligheid op deze enge plekken te verminderen. Deze beweging is verantwoordelijk voor de introductie van het begrip 'sociale veiligheid'. In de oplossings sfeer lag de nadruk vrijwel uitsluitend op het sleutelbegrip sociale controle. Een dergelijke pragmatische aanpak van onveiligheidsbeleving in de openbare ruimte is inmiddels overgenomen door tal van gemeenten.

In dezelfde periode raakten, mede als gevolg van de rapporten van de Commissie Roethof waarin de gebouwde omgeving werd aangewezen als één van de drie pijlers van de bestuurlijke preventie van criminaliteit, ook andere groeperingen (overheid, planologen, bouwkundigen) geïnteresseerd in de effecten van de fysieke omgeving op onveiligheidsgevoelens. Op basis van literatuur- en veldonderzoek werden handleidingen en checklists ontwikkeld, die gedetailleerd aangeven op welke wijze planologen, stedenbouwkundigen en architecten rekening kunnen houden met objectieve en subjectieve veiligheid (zie o.a. van Soomen, 1986, 1987; van der Voordt e.a., 1988).

In tegenstelling tot de criminologische school, die zich richt op het macro-niveau (landelijk survey-onderzoek), richt de fysiek/ruimtelijke school de aandacht op het meso-niveau (gemeenten, buurten) en het micro-niveau (gebouwen, plekken). Ook op de ruimtelijk/fysieke benadering is kritiek uitgeoefend. Men verwijt hen 'fysisch determinisme': de invloed van fysieke kenmerken wordt overschat, en men heeft nauwelijks aandacht voor de sociale aspecten van onveiligheidsbeleving. Bovendien blijft deze benadering onveiligheidsgevoelens zien als een afgeleide van criminaliteit. Men plaatst het probleem niet in een breder kader.

Zowel van de criminologische als van de ruimtelijk/fysieke benadering moet geconstateerd worden dat zij weliswaar een deel van het fenomeen onveiligheidsgevoelens in kaart hebben gebracht, maar dat zij er niet in slagen een overkoepelend model te schetsen waarin alle relevante aspecten een plaats krijgen.

⁵ Uit onderzoek naar de relatie tussen angst voor criminaliteit en berichtgeving in de media blijkt echter keer op keer dat dit verband vrij zwak is (zie o.a. Kuttschreuter, 1990; Cozijn, 1984; Van Dijk, 1982).

De volgende twee benaderingen geven wel een aanzet in de richting van een model waarin criminele, ruimtelijk/fysieke en sociale determinanten van onveiligheidsbeleving met elkaar in verband worden gebracht.

Een sociaal-psychologische benadering: het informatieverwerkingsperspectief

Het recent in Nederland ontwikkelde informatieverwerkingsmodel (Van der Wurff, 1990(a)) vestigt de aandacht op het feit dat er een wisselwerking bestaat tussen persoonskenmerken en (informatie uit) de sociale en fysieke omgeving. Niet iedereen verwerkt en interpreteert dezelfde gebeurtenissen, informatie en signalen uit de omgeving op dezelfde manier.

Tal van persoonskenmerken als leeftijd, sekse, eerdere nare ervaringen, bestaande gevoeligheden, culturele achtergrond, fysieke en mentale weerbaarheid en zelfbeeld oefenen invloed uit op het verloop van de informatieverwerking. Ook de sociaal-culturele context waar de betrokkenen deel van uitmaakt is van invloed: zo wordt bijvoorbeeld graffiti door bepaalde bevolkingsgroepen geïnterpreteerd als teken van verval en door anderen gewaardeerd als een kunstvorm.

Deze verschillende interpretaties van informatie leiden vaak tot sterk uiteenlopende reacties. Andersom beïnvloeden de reacties van mensen weer de sociaal-culturele context: wantrouwen, vermijdingsgedrag en verhuisgedrag veranderen de sociaal-culturele context waarin men denkt en handelt.

Het informatieverwerkingsmodel is een geïntegreerd model omdat het een verband legt tussen persoonskenmerken enerzijds en sociale en fysieke omgevingskenmerken anderzijds. Dit gebeurt op het niveau van het individu, hetgeen als nadeel heeft dat de vertaling naar beleid niet één twee drie te maken is.

Het model heeft in elk geval één beleidsrelevante implicatie: onveiligheidsbeleving is eigenlijk alleen goed vast te stellen door de direct betrokkenen zelf te ondervragen over hun eigen ervaringen met en beleving van de veiligheid in hun buurt. Want onveiligheidsbeleving wordt bepaald door de **betekenis** die mensen hechten aan de dingen die zij waarnemen, en niet door die dingen op zich.

De welzijnsbenadering: kwaliteit van de buurt

Deze benadering, die pas in de afgelopen 5 jaar duidelijk vorm heeft gekregen in Nederland, borduurt voort op de Amerikaanse 'Quality of Life' benadering (Skogan en Maxfield, 1981). Het uitgangspunt van de welzijnsbenadering is dat onveiligheidsgevoelens niet alleen verband houden met angst voor criminaliteit, maar geworteld zijn in een veel breder pakket van zorgen over sociale problemen in de directe leefomgeving. Via vergelijkend buurtonderzoek wordt aangetoond dat deze buurtproblemen onderling samenhangen en dat de onveiligheidsbeleving van buurtbewoners gebaseerd is op een vrij realistische inschatting van de veiligheid in de eigen buurt (o.a. Jaycox, 1978; Maxfield, 1984).

De aandacht is met name gericht op buurten die gekenmerkt worden door een cumulatie van problemen: criminaliteit, overlast en andere vormen van onaangepast of afwijkend gedrag, verloedering, leegstand, botsing van leefstijlen, problemen van multi-culturele aard, ingrijpende veranderingen in de demografische opbouw van een buurt, het teloorgaan van de 'oude' buurtnetwerken.

Geconstateerd wordt dat er een wisselwerking bestaat tussen fysieke en sociale aspecten van een buurt en dat de invloed van deze cluster van kenmerken op de onveiligheidsgevoelens per soort buurt varieert.

Het buurtniveau wordt aangewezen als het meest geëigende niveau om onveiligheidsgevoelens te analyseren. Logisch gevolg is dat oplossingsstrategieën ook buurtgericht maatwerk moeten zijn. De aard, omvang en oorzaken van onveiligheidsgevoelens zijn in het centrum van een stad (met z'n menging van functies, concentratie van uitgaansgelegenheden en grote anonimiteit) anders dan in saneringswijken en problematische sociale woningbouwijken (met z'n concentra-

tie van bewoners uit sociaal-economisch zwakke groepen, geringe sociale cohesie en slechte bouwkundige staat) en ook weer anders dan in welvarende woonbuurten.

In Nederland is deze buurtgerichte benadering o.m. terug te vinden in onderzoek van Wuertz (1988, 1989), Droogleever Fortuijn (1988) en McKinsey/SMP (1991), beter bekend als het 'Politie 2000' project. In dit laatste onderzoek wordt eveneens aannemelijk gemaakt dat er een nauwe samenhang bestaat tussen buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens en vermijdingsreacties. Buurtkenmerken als het niveau van criminaliteit en overlast bleken bepalender te zijn voor de onveiligheidsbeleving dan persoonskenmerken als sekse of leeftijd. Bovendien werd een verband aangetoond tussen recente slachtofferervaringen en onveiligheidsgevoelens: met name slachtoffers van geweldsdelicten bleken angstiger dan niet-slachtoffers. De in het onderzoek van 1991 gevonden verbanden werden opnieuw gevonden in de gegevens van het herhalingsonderzoek dat in 1992 is gedaan. Uit een nadere analyse van de gegevens bleek tevens, dat onveiligheidsgevoelens gestoeld zijn op twee typen (waargenomen) risico's: publieke risico's (criminaliteit, overlast) enerzijds en private risico's (ziekte, ongeval) anderzijds.

De buurtbenadering legt een verband tussen de verschillende determinanten van onveiligheid op een niveau dat - zeker in deze tijd - beleidsmatig zeer relevant is: het buurtniveau. Ook de stelling dat onveiligheidsbeleving gezien moet worden in de totale context van buurtproblemen, past uitstekend in de actuele discussies rond integraal buurtbeheer en sociale vernieuwing. Dit model levert dan ook goede handvatten op voor een lokaal, buurtgericht en integraal veiligheidsbeleid.

2.3 Resumerend

Uit de diverse benaderingen kunnen drie clusters van onderling samenhangende factoren gedestilleerd worden die een aantoonbare relatie hebben met onveiligheidsgevoelens.

persoonsgebonden kenmerken

- persoonskenmerken als leeftijd en sekse;
- directe en indirecte slachtofferervaringen (zelf en naasten);
- andersoortige informatie over criminaliteit (media, voorlichting);
- het waargenomen risico om slachtoffer te worden van gewelds- en seksuele delicten;
- de beoordeling van eigen kwetsbaarheid en weerbaarheid;
- de manier waarop ervaringen en informatie geïnterpreteerd worden.

fysiek/ruimtelijke omgevingskenmerken

- urbanisatiegraad van de gemeente waarin men woont;
- ligging en inrichting van een buurt;
- vormgeving en inrichting van gebouwen en openbare ruimte;
- staat van onderhoud van gebouwen en openbare ruimte;
- zichtbare tekenen van criminaliteit, overlast en ander ongewenst gedrag.

sociale omgevingskenmerken

- feitelijk plaatsvindende criminaliteit en overlast;
- bevolkingssamenstelling van de buurt;
- stabiliteit van de bevolking;
- aanwezigheid overlastgevende bewoners(groepen);
- aanwezigheid kwetsbare bevolkingsgroepen;
- sociale controle/sociale netwerken.

3 Aanbevelingen voor beleid

3.1 Opmerking vooraf

Tot nu toe is alleen aandacht besteed aan de negatieve consequenties van onveiligheidsgevoelens. Deze gevoelens kunnen echter tot op zekere hoogte functioneel, en dus acceptabel zijn. Onze samenleving (en zeker de stedelijke samenleving) is niet vrij van gevaren, en onveiligheidsgevoelens zorgen er ook voor dat mensen alert blijven, zich beveiligen en niet onnodig gevaarlijke situaties opzoeken.

Onveiligheidsgevoelens kunnen en mogen dus niet tot nul gereduceerd worden, en een beleid op dit punt dient gericht te zijn op beheersing van excessen en het vinden van een verstandig evenwicht tussen angstgevoelens en de reële bedreigingen in de samenleving.

De (lokale) analyse en aanpak van subjectieve onveiligheid kan en mag daarom nooit los gezien worden van de objectieve onveiligheid. In de rest van deze paragraaf wordt dan ook gesproken van 'het veiligheidsbeleid' in brede zin.

3.2 Aanbevelingen voor de totstandkoming van een lokaal veiligheidsbeleid

Onveiligheidsgevoelens verdienen aparte aandacht en meer prioriteit in het veiligheidsbeleid van de (lokale) overheid. Het bewaken en bestrijden van onveiligheidsgevoelens onder de bevolking zal de komende jaren steeds meer een 'issue' worden. Het beheersen van onveiligheidsgevoelens is maatwerk en zal op lokaal niveau vorm en inhoud moeten krijgen⁶. De hierna volgende aanbevelingen zijn daarom vooral gericht op lagere overheden.

1 Neem het probleem serieus

Onveiligheidsgevoelens worden nog vaak gezien als onterechte of irrationele reacties van bepaalde bevolkingsgroepen. Het is allereerst nodig dat relevante betrokkenen (politiek, ambtenaren, politie, justitie) sterker doordrongen raken van het feit dat onveiligheidsgevoelens realistische gronden kunnen hebben en een reële bedreiging kunnen vormen van de kwaliteit van het bestaan van individuen en de leefbaarheid van buurten. Er moet op politiek, ambtelijk en uitvoerend niveau een draagvlak gekweekt worden. Gerichte voorlichting, mede aan de hand van gegevens uit lokaal onderzoek, speelt daarbij een belangrijke rol.

2 Grijp tijdig in

De 'Teufelskreis'⁷ van criminaliteit en onveiligheidsgevoelens wordt in het algemeen op gang gebracht door de eerste tekenen van verval in een bepaald gebied. Als het verval steeds verder dreigt toe te nemen, is het essentieel dat de vervalsspiraal **bijtijds** gestopt wordt. Als verzuimd wordt om op tijd in te grijpen, blijkt het vermogen van een buurt om zelf iets aan de problemen te doen steeds

⁶ Hogere overheden kunnen in dit kader wel een stimulerende rol spelen door het verlenen van (financiële) steun en het beschikbaar maken van expertise en informatie.

⁷ Naarmate onveiligheidsgevoelens toenemen, neemt het functionele karakter ervan steeds meer af, en op een bepaald punt slaat het in zijn tegendeel om. De zogenaamde 'Teufelskreis' ontstaat: angst voor criminaliteit ondermijnt de sociale netwerken en verzwakt de sociale controle in een buurt, waardoor de gelegenheid tot het ongezien of ongestoord plegen van criminaliteit verder toeneemt, hetgeen op zijn beurt weer leidt tot een intensivering van de onveiligheidsgevoelens van buurtbewoners.

verder af te nemen en wordt het ook steeds lastiger om bewoners nog te betrekken bij een eventueel te starten preventieproject. Het is daarom van groot belang om goed de vinger aan de pols te houden, opdat bijtijds gesignaleerd wordt wanneer onveiligheidsgevoelens een onacceptabel niveau bereiken en het 'zelfreinigende vermogen' van een buurt te veel verzwakt.

3 Ontwikkel een lokale onveiligheidsbarometer

Tijdig ingrijpen en gericht beleid zijn alleen mogelijk als men veiligheidsproblemen tijdig en exact kan lokaliseren. Zeker waar het gaat om belevingsaspecten is (regelmatig herhaald) bevolkingsonderzoek een belangrijk instrument. Bewoners en regelmatige gebruikers van een buurt zijn vaak in staat om haarfijn aan te geven wat er schort aan hun veiligheidsgevoel: wat er eng is, waar het eng is en waarom het eng is.

Idealiter wordt een speciaal instrument ingezet dat als 'onveiligheidsbarometer' kan functioneren. Het verdient aanbeveling om reeds ontwikkelde instrumenten op dit gebied na eventuele aanpassing op lokaal niveau te implementeren⁸.

Een dergelijk instrument kan fungeren als graadmeter voor zowel de objectieve als de subjectieve onveiligheidsproblematiek. Bovendien kan de barometer ingezet worden als evaluatie-instrument en informatie verschaffen over het effect dat maatregelen hebben op de openbare orde en veiligheid.

4 Een integrale benadering: samenhangend en consequent beleid

De ervaring heeft geleerd dat effectiviteit van een veiligheidsbeleid niet zozeer wordt bepaald door de effectiviteit van de individuele maatregelen, als wel door de juiste combinatie en consequente toepassing van de beheersmaatregelen. De interne en externe samenhang van de maatregelen is essentieel.

Een intern samenhangend beleid houdt rekening met de meervoudige determinatie van subjectieve onveiligheid. Er is sprake van een wisselwerking tussen bevolkingskenmerken, sociale en fysieke omgevingsaspecten, zodat deze aspecten geïntegreerd aangepakt zullen moeten worden. Er dient een mix van maatregelen samengesteld te worden dat is afgestemd op de analyse van de specifieke problematiek van de buurt.

Bovendien kan en mag het beleid ter vermindering van onveiligheidsgevoelens niet op zichzelf staan. Minimaal dient aansluiting gezocht te worden bij het beleid op het gebied van de objectieve veiligheid. Daarnaast ligt integratie in het beleid op aanverwante terreinen voor de hand. Een voor de hand liggende 'partner' is het lokale sociale vernieuwingsbeleid, en met name het in veel gemeenten in ontwikkeling zijnde beleid rond **buurtbeheer**. Onder buurtbeheer wordt verstaan langdurige, kleinschalige aandacht voor de criminaliteit, verloedering en onveiligheidsgevoelens in een buurt. Er is sprake van een mix van maatregelen die toegesneden is op de buurtproblemen en gericht is op specifieke risico-groepen.

In het kader van buurtbeheer wordt samengewerkt door gemeentelijke afdelingen en diensten, de politie, justitie, maatschappelijke organisaties en bewoners en gebruikers van de buurt. Het verkrijgen van een draagvlak voor de maatregelen staat centraal. Het zal duidelijk zijn dat een geïntegreerde aanpak van onveiligheidsgevoelens goed past in een dergelijke buurtbeheerbenadering⁹.

8 Bijvoorbeeld de in het kader van het project Politie 2000 ontwikkelde vragenlijst onveiligheidsbeleving, de door de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie ontwikkelde Standaard Enquête Bevolking, ook wel bekend als de Politie-monitor. Daarnaast zijn er in diverse gemeenten 'buurtbeheersignaleringsystemen' in ontwikkeling (onder andere Amsterdam, Dordrecht) die als barometer voor de sociale en fysieke conditie van buurten worden gebruikt.

9 Voor meer uitgebreide informatie over buurtbeheer raadplege men de Waard en de Savornin Lohman, 1991.

Een eerste vereiste voor een geïntegreerd en consequent toegepast beleid is, dat er een goede samenwerking is tussen de gemeente en de politie. Omdat de aanpak van subjectieve onveiligheid altijd in samenhang met de aanpak van de objectieve onveiligheid moet plaatsvinden, is het essentieel dat de inspanningen van de gemeente en die van de politie goed op elkaar zijn afgestemd.

Gemeente en politie moeten toewerken naar een gezamenlijke visie op de veiligheidsproblematiek in de gemeente. Op basis daarvan zal men gezamenlijk prioriteiten (aan te pakken problemen en buurten) moeten bepalen en een zodanige taakverdeling moeten maken dat de activiteiten van beide organisaties elkaar wederzijds ondersteunen en versterken. Ook de verschillende betrokken afdelingen en diensten binnen de gemeente zelf dienen hun beleid en de uitvoering van hun (beheer) activiteiten op elkaar af te stemmen. Dit vereist vaak een doorbreking van een 'verkokerde' wijze van denken binnen gemeentelijke organisaties.

Inmiddels hebben tal van gemeenten, in het kader van de in de jaren '80 geïntroduceerde 'bestuurlijke preventie van criminaliteit' al ervaring opgedaan met het gemeentebreed (samen)werken aan veiligheid. De daartoe ontwikkelde werkwijzen en organisatieprincipes bleken over het algemeen vrij succesvol in de strijd tegen de veelvoorkomende criminaliteit¹⁰.

5 Samenwerking met andere instanties en organisaties

De overheid is niet als enige verantwoordelijk voor het bestrijden van onveiligheid en bovendien blijkt eenzijdig ingrijpen 'van bovenaf' lang niet altijd de meest effectieve werkwijze. Het is verstandig om tijdig andere instellingen en organisaties, die ook belang hebben bij een leefbare omgeving, te betrekken bij en medeverantwoordelijk te maken voor het veiligheidsbeleid. Belangrijke potentiële samenwerkingspartners zijn:

- Woningcorporaties: deze spelen een centrale rol bij het onderhouden en beheren van woningen en bij de woningtoewijzing is de inbreng van de corporaties van belang. De corporaties kunnen op gesignaleerde problemen inspelen door hun fysieke beheer aan te passen of op bepaalde lokaties te intensiveren en door het initiëren van preventieve acties¹¹.
- Beheerders van scholen, buurthuizen e.d.: ook deze beheerders kunnen een bijdrage leveren door een goed beheer van gebouwen en de directe omgeving ervan en door het uitoefenen van functioneel toezicht, onder andere op hun bezoekers.
- Bedrijven en winkeliers: niet alleen personeel van banken en girokantoren, maar ook personeel in de detailhandel en horeca krijgt steeds vaker te maken met agressie van klanten en roofovervallen. De werkgever dient te zorgen voor een goede opvang van de werknemers die betrokken zijn geweest bij een roofoverval en voor een goede personeelsinstructie opdat ze adequaat met agressie leren omgaan. Winkeliers kunnen bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan de veiligheid in winkelgebieden en winkelcentra. Door het verzorgen van voldoende toezicht, verlichting en onderhoud kan invloed uitgeoefend worden op de onveiligheidsgevoelens van winkelend publiek en andere gebruikers van winkelgebieden.
- Particulier initiatief: instellingen voor maatschappelijk werk, buurtopbouwwerk en psychosociale hulpverlening kunnen een bijdrage leveren door tijdig bepaalde

10 Zie onder andere Rook en Leeuwenburg (1991) voor een evaluatie van het bestuurlijke preventiebeleid in de periode 1985-1990.

11 In Den Haag zijn op initiatief van het Stedelijk Overleg Stadsvernieuwing, een overkoepelend overleg van meer dan 50 bewonersorganisaties en huurderscommissies, met veel succes verschillende activiteiten ondernomen ter bestrijding van onveiligheidsgevoelens. Zie voor nadere details Van der Wurff, 1990 (b).

(buurt)problemen te signaleren. Bovendien kunnen zij ingeschakeld worden bij de opvang van slachtoffers en de training van kwetsbare groepen.

6 Mobiliseren van de bevolking

Buurtbewoners zijn verantwoordelijk voor de informele sociale controle in een buurt. Ook de mate van verloedering wordt sterk beïnvloed door bewonersgedrag. Door het intensiveren van de informele sociale controle en het zelf uitvoeren van bepaalde beheers- en onderhoudstaken kunnen bewoners een belangrijke bijdrage leveren aan het bestrijden van onveiligheidsgevoelens. De inbreng van bewoners is bovendien onmisbaar bij het signaleren en analyseren van de onveiligheidsgevoelens en het bepalen van de meest optimale combinatie van maatregelen.

De ervaring heeft overigens wel geleerd dat het activeren van bewoners geen eenvoudige zaak is in buurten met een grote onveiligheidsproblematiek. In dergelijke buurten is allereerst een stevig overheidsingrijpen nodig, om een minimale basis van veiligheid te creëren waarop bewonersinitiatieven kunnen opbloeien.

7 Evaluatie van beleid en terugkoppeling van resultaten

Ook al is het veiligheidsbeleid op bestuurlijk en beleidsniveau zorgvuldig ontwikkeld, dan nog kan het stranden als gevolg van een slechte of inconsequente **uitvoering**. Dit laatste is vaak een gevolg van een te grote afstand tussen beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering binnen de gemeentelijke en de politie-organisatie.

Uitvoerders kunnen gemotiveerd worden om mee te (blijven) werken door goede voorlichting over het hoe, wat en waarom van het beleid, door hen tijdig te betrekken bij de beleidsontwikkeling en door regelmatige terugkoppeling van de resultaten van de genomen maatregelen. Men kan deze resultaten achterhalen door met enige regelmaat de lokale onveiligheidsbarometer te herhalen. De barometer fungeert dan als evaluatie-instrument. Succesvol gebleken maatregelen kunnen vervolgens meer structureel ingepast worden in het veiligheidsbeleid.

3.3 Aanbevelingen voor de inhoudelijke invulling van het veiligheidsbeleid

Er zijn geen kant-en-klare recepten te geven voor de inhoudelijke invulling van een lokaal veiligheidsbeleid. Welke concrete maatregelen nodig zijn hangt af van de situatie ter plekke. Vast staat wel dat bij de keuze van maatregelen aandacht nodig is voor vier dimensies: de kenmerken van personen (risicogroepen), fysiek/ruimtelijke omgevingskenmerken, sociale factoren en processen en, last but not least, de objectieve veiligheid.

Het voert, in het kader van dit stuk, te ver om een uitputtende beschrijving te geven van alle mogelijke maatregelen die de subjectieve veiligheid positief kunnen beïnvloeden. Hieronder worden wel enkele suggesties gegeven, die plaatselijke bestuurders en beleidsmakers van nut kunnen zijn bij het ontwikkelen van een lokaal beleid op dit gebied.

Kenmerken van personen: aandacht voor risicogroepen en slachtoffers

- * **Risicogroepen-analyse:** bepaalde bevolkingsgroepen blijken zich in het algemeen extra onveilig te voelen. Aparte aandacht voor vrouwen en ouderen verdient in dit kader de aandacht. Indien uit de lokale analyse blijkt dat ook andere bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld allochtonen of jong-volwassenen) zich extra onveilig voelen, dient ook hiermee rekening te worden gehouden. Bij de buurtanalyse kan men bijvoorbeeld letten op eventuele fysieke concentraties van risicogroepen in de buurt (bijv. bejaardenoord).
- * **Weerbaarheidstraining:** de fysieke en mentale weerbaarheid van kwetsbare groepen zoals vrouwen, ouderen, fysiek kwetsbare personen (gehandicapten) en

beroepsgroepen die een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden van geweldsdelicten, kan beïnvloed worden door het aanbieden van cursussen conflictbeheersing, zelfverdediging en/of assertiviteit. Uit evaluaties blijkt dat dergelijke trainingen bijdragen aan de ervaren en feitelijke weerbaarheid van de deelnemers.

- * **Slachtofferhulp:** ervaringen met criminaliteit, en met name met (seksueel) geweld, kunnen zeer traumatische gevolgen hebben voor het slachtoffer. Deze gevolgen zijn des te erger voor mensen die beschikken over beperkte sociale of financiële hulpbronnen om de gevolgen van slachtofferschap op te vangen. De laatste jaren lijkt er sprake van hernieuwde aandacht voor slachtoffers, de groei van het aantal slachtofferhulpprojecten en meldpunten voor (seksueel) geweld getuigt hiervan. Uit een recente evaluatie blijkt dat slachtofferhulpprojecten in een behoefte voorzien (Steinmetz, 1990). Gemeenten kunnen deze ontwikkeling stimuleren door dergelijke meld- of opvangvoorzieningen (veelal opgericht op initiatief van belangengroepen of hulpverleningsinstellingen) financieel of anderszins te ondersteunen. Daarnaast kan de gemeente stimuleren dat functionarissen die vaak in contact komen met slachtoffers (politie, artsen, hulpverleners, eerste hulp-personeel, etc.) getraind worden in het opvangen en zo nodig doorverwijzen van slachtoffers.
- * **Voorlichting en informatie:** het lijkt niet zinnig en ook niet wenselijk om gedrukte of gesproken informatie over criminaliteit aan banden te leggen. Wel kan, bij het voeren van preventieve acties en het voorlichten van mensen, door gemeente en politie rekening gehouden worden met eventuele angstgevoelens die zulke informatie kan veroorzaken. (zie o.a. Winkel e.a., 1990).

Objectieve onveiligheid: aanpak van (gewelds)criminaliteit en overlast

Door het bestrijden en voorkomen van criminaliteit en overlast kan voorkomen worden dat de kwaliteit van het bestaan van burgers wordt aangetast als gevolg van hun angst dat zijzelf of hun naasten slachtoffer worden van criminaliteit. Juist de delicten die een ernstige aantasting vormen van beleefde veiligheid van burgers (geweldsdelicten, seksuele delicten) zijn vaak moeilijk te voorkomen en te bestrijden. Toch kan de gemeente, samen met de politie, het nodige doen om bepaalde vormen van geweld en overlast beter beheersbaar te maken.

- * **Uitgaansgeweld:** gemeenten en politie kunnen actiever gebruik maken van de mogelijkheden die het vergunningenbeleid en de Algemene Politieverordening¹² (APV) bieden, om overlast en criminaliteit in en rond uitgaansvoorzieningen en andere 'lastige' voorzieningen (gokhallen, koffieshops) aan banden te leggen. Ook door een goede afstemming van het openbaar vervoer (bus, tram) op de sluitingstijden van cafés, theaters en bioscopen kan de objectieve en subjectieve veiligheid in uitgaansgebieden vergroot worden.
- * Ook bepaalde **beroepsgroepen** lopen een verhoogd risico om slachtoffer van een geweldsmisdrijf te worden (zie Justitiële Verkenningen, 1992/1). De politie kan werkgevers in voorkomende gevallen voorlichten over de mogelijkheden om de veiligheid en weerbaarheid van het personeel te vergroten. Met name kleine bedrijven, die zelf niet voldoende deskundigheid in huis hebben, verdienen hierbij de aandacht.
- * **Overlastgevende groepen:** elke grotere gemeente kent wel bepaalde plekken die de vaste stek zijn van daklozen, dronkemannen, druggebruikers of groepen jon-

¹² Zo kunnen bepalingen worden opgenomen over het maximaal aantal toegestane horecagelegenheden en/of andere overlastgevende voorzieningen (quotum-regeling), over sluitingstijden, en over toestaan gedrag in bepaalde gebieden (bijv. verbod op alcohol drinken op straat).

geren. Geliefde plekken zijn trein- en busstations, winkelcentra en -straten, entreehallen van grotere flatgebouwen en andere overdekte en redelijk anonieme plaatsen. Soms worden passanten nageroepen, lastig gevallen of zelfs bedreigd; maar ook als dit niet gebeurt ervaren veel mensen de aanwezigheid van dergelijke groepen als (zeer) bedreigend. Gemeente en politie kunnen dit beheersbaar houden door, waar nodig, aparte opvangvoorzieningen of ontmoetingsplaatsen voor bepaalde groepen in het leven te roepen en door het intensiveren van het geüniformeerd toezicht (bijvoorbeeld stadswachten) op dergelijke plekken. Waar mogelijk dient samengewerkt te worden met andere belanghebbenden (bijv. winkeliers).

- * **Straatroof** concentreert zich in stille gedeeltes van overigens drukbezochte (winkel)gebieden. Intensivering van geüniformeerd toezicht (stadswachten) en fysieke aanpassingen (afsluiten van stegen) kunnen soelaas bieden.
- * Wat de aanpak van **seksueel geweld** betreft is al veel gewonnen als de nog altijd hoge drempel, die veel slachtoffers voelen, om naar de politie te stappen wordt verlaagd. Actieve publieksvoorlichting, samenwerking met hulpverleners en een goede training van het politiepersoneel zijn daarbij belangrijke instrumenten. Daarnaast worden door hulpverleningsinstellingen (o.a. RIAGG's) methoden ontwikkeld om recidive bij daders te voorkomen. Een goede samenwerking met politie en justitie is daarbij op zijn plaats. Angst voor seksueel geweld is bij (jonge) vrouwen een belangrijke bron van onveiligheidsgevoelens, met name als zij zich 's avonds op straat begeven. Deze angst kan ten dele weggenomen worden door een zorgvuldige inrichting van de openbare ruimte (zie hieronder) en door goed openbaar vervoer.

De fysiek/ruimtelijke omgeving

Onveiligheidsgevoelens worden vaak versterkt door bepaalde fysieke omgevingskenmerken. Uit bevolkingsonderzoek komt keer op keer naar voren dat het om plekken gaat met één of meer van de volgende eigenschappen: het is er donker, eenzaam, er is geen woonbebouwing in de nabijheid of er zijn veel leegstaande woningen, de situatie is onoverzichtelijk door visuele obstakels (groen, uitspringende bouwdelen, hoeken), er zijn verstoppelplekken voor daders (nissen, bomen), er zijn geen ontsnappingsroutes (tunnels), er is veel vandalisme en/of graffiti, de omgeving ziet er slecht onderhouden uit.

Het beïnvloeden van onveiligheidsgevoelens door in te grijpen in de fysieke omgeving biedt dan ook tal van perspectieven.

- * **Zicht en overzicht:** het gevoel van veiligheid in de openbare ruimte wordt onder andere bepaald door de mate waarin de ruimte de gebruikers de kans geeft om te anticiperen op mogelijke bedreigingen. Naarmate men meer zicht en overzicht heeft kan men beter anticiperen. Vaak kan de gemeente door relatief simpele ingrepen als het snoeien van groen en het verbeteren van de straatverlichting de beleefde onveiligheid op tal van plaatsen sterk verbeteren.
- * **Ogen op straat:** het idee dat mensen vanuit woningen of andere gebouwen kunnen zien wat er gebeurt, en in geval van nood kunnen ingrijpen, versterkt het gevoel van veiligheid bij de gebruikers van de openbare ruimte. Bij nieuwbouw kan men rekening houden met dit principe door woningen te plannen langs veelgebruikte langzaam verkeer routes en door woonkamers zoveel mogelijk op straten te oriënteren.
- * **Beheer en onderhoud:** graffiti, vandalisme en slecht onderhouden omgevingen zenden allen dezelfde boodschap uit: het is hier onveilig¹³, want blijkbaar is hier geen sprake van controle op of betrokkenheid bij deze plek. En omgekeerd

13 C.Q. voor potentiële daders van criminaliteit: hier kan ik rustig mijn gang gaan, want ... etc.

vertelt een schone, intacte, goed onderhouden omgeving de passant dat er sprake is van controle en betrokkenheid, hetgeen een veilig gevoel oproept. Door goed onderhoud en beheer valt dus zeker winst te boeken op het gebied van de onveiligheidsbeleving.

Met name de gemeente kan een belangrijke rol spelen bij het verbeteren van de subjectieve veiligheid door ingrepen in de fysiek/ruimtelijke omgeving:

- * Bij **nieuwbouw** heeft de gemeente diverse sturingsmogelijkheden. Als opdrachtgever (sociale woningbouw, openbare gebouwen), maar ook als toetsende instantie kan de gemeente zorgen voor consequente aandacht voor aspecten van objectieve en subjectieve veiligheid in de ontwerpplannen. Hiertoe zijn verschillende checklists in omloop (zie o.a. van der Voordt en van Wegen, 1990).
- * Voorts speelt de gemeente een belangrijke rol als **beheerder** van woningen, openbare gebouwen en de openbare ruimte. In tal van gemeenten wordt, vaak in het kader van de sociale vernieuwing, gewerkt aan nieuwe vormen van intensief-en-betaalbaar beheer van omgevingen met een hoog 'verloederingsrisico'. Een voorbeeld zijn de zogenaamde buurtserviceteams, waarbij banenpoolers worden ingezet bij een intensiever onderhoud van buurten.

De sociale omgeving

Ook het beïnvloeden van de **sociale omgeving** kan op velerlei manieren worden uitgewerkt. Kern van deze beïnvloedingsdimensie is, dat condities worden geschapen waaronder bewoners (weer) in staat worden gesteld om zelf controle uit te oefenen op hun leefomgeving. In problematische buurten zullen maatregelen om de sociale stabiliteit en cohesie van de buurt te vergroten vrijwel altijd hand in hand moeten gaan met actief overheidsingrijpen om bestaande wantoestanden (criminaliteit, overlast, verloedering) tot een voor de bewoners aanvaardbaar en hanteerbaar niveau terug te brengen. Men kan niet van bewoners verwachten dat zij actief meewerken aan de verbetering van hun buurt als zij het gevoel hebben dat hun inspanningen tot niets leiden of zelfs ronduit gevaarlijk kunnen zijn voor hun eigen welzijn (angst voor represailles).

Mogelijke maatregelen in de sociale sfeer zijn:

- * **Zorgvuldige woningtoewijzing:** uit onderzoek is gebleken dat een al te grote sociaal-culturele diversiteit van bewoners in een buurt aanleiding kan geven tot onveiligheidsgevoelens. Steeds meer gemeenten en woningcorporaties gaan over tot een woningtoewijzingsbeleid waarbij niet alleen gekeken wordt naar de urgentie van een woningzoekende (het aantal 'punten'), maar ook naar de sociaal-culturele inpasbaarheid van de woningzoekende in een buurt en in een concreet woonblok. Bovendien worden nieuwe bewoners vaker begeleid bij hun 'inhuizing' in een nieuwe woning, bijvoorbeeld door huisbezoek, waarbij de nieuwe bewoners worden voorgelicht over de huisregels, of door het organiseren van portiekgesprekken. Dergelijke maatregelen kunnen bijdragen aan een vergroting van de sociale cohesie in een woonblok of buurt.
- * Intensivering van formeel **toezicht** op plaatsen waar overlastgevende groepen of extra kwetsbare groepen zich veelvuldig ophouden: conciërges bij scholen, huismeesters in wooncomplexen, stadswachten en surveillance door politie en/of particuliere bewakingsdiensten zijn hier voorbeelden van. Daarnaast experimenteren sommige gemeenten met toezichthouders op specifieke plekken waar veel (allochtone) jongeren komen, die naast een controlerende ook een duidelijk hulpverlenende functie hebben (o.a. Amsterdam: pleintoezichthouders).
- * Het ontwikkelen van vormen van **zelfbeheer of medebeheer door bewoners:** de betrokkenheid van de bewoners bij hun directe leefomgeving kan vergroot worden door bepaalde delen van de buurt (bijv. een groenvoorziening, een plein, een wijkcentrum) (mede) in beheer te geven bij de direct omwonenden. Dit

vereist wel de nodige ondersteuning, en is meestal alleen haalbaar in buurten waar nog sprake is van een redelijk niveau van bewonersbetrokkenheid. Ook de jeugd kan bij een dergelijke aanpak betrokken worden door bijvoorbeeld 'adoptieprojecten' op basisscholen: een klas adopteert daarbij een bepaalde plek of een object in de buurt en zorgt ervoor dat dit in goede staat blijft.

Resumerend

In het onderstaande schema worden de belangrijkste oplossingsrichtingen en de daarbij betrokkenen nog eens kort samengevat.

Schema 1: Beheersmaatregelen en betrokkenen

DIMENSIE	MAATREGEL	BETROKKENEN
personen	* aandacht voor risicogroepen (vrouwen, ouderen)	gemeente
	* weerbaarheidstraining	gemeente, particulier initiatief, werkgevers
	* slachtofferhulp	gemeente, politie, particulier initiatief, werkgevers
	* voorlichting over criminaliteit	gemeente, politie
objectieve onveiligheid	* beheersmaatregelen uitgaansgeweld	gemeente, politie
	* aanpak straatroof	politie, gemeente
	* aanpak seksueel geweld	politie, gemeente, hulpverleners
	* preventie geweld in beroepssfeer	gemeente, politie, werkgevers
	* preventie veel voorkomende criminaliteit	gemeente, politie, justitie, bedrijven
	* aanpak overlastgevende groepen	gemeente, politie, particulier initiatief
fysiek/ruimtelijke factoren	* goede ruimtelijke inrichting (zicht, overzicht, toezicht)	gemeente
	* goed beheer van gebouwen en de openbare ruimte	gemeente, corporaties, openbare instellingen
	* aandacht voor veiligheid bij (ver)nieuwbouw	opdrachtgevers, gemeente (toetsing)
	* aandacht voor (openbaar) vervoer en vervoersroutes	gemeente, vervoersbedrijven
sociale omgeving	* zorgvuldige woningtoewijzing	gemeente, corporaties
	* versterken informeel en formeel toezicht	politie, gemeente, corporaties, bedrijven, bewoners
	* buurtverbeteringsacties/ bewoners(mede)beheer	gemeente, politie, particulier initiatief, bewoners

Literatuur

CBS. Slachtoffers van Misdrijven, 1982, 1983, 1984. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1983, 1984, 1985.

CBS. Onrust- en onveiligheidsgevoelens onder de bevolking. In: Kwartaalbericht Rechtsbescherming en Veiligheid. Rijswijk: Centraal Bureau voor de Statistiek, 1990/3.

Cozijn, C. Opsporing verzocht 1982-1983. Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC, 1984.

Dijk, J.J.M. van. Misdaadverslaggeving in Nederland, aanvullende cijfers t/m 1981. Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC, 1982.

Droogleever Fortuijn, J.; Markusse, J.; Musterd, S.; Schmal, H. en Thissen, F. Sociale onveiligheid en de gebouwde en sociale omgeving. Amsterdam: UvA, Instituut voor Sociale Geografie, 1988.

Geerlof, J. en R. Schouten. Politie-monitor: landelijke uitkomsten van gestandaardiseerd bevolkingsonderzoek. Den Haag: NSS Beleidsonderzoek en Beleidsadvies, 1991.

Jaycox, V.H. The elderly's fear of crime: rational or irrational? In: Victimology, an international journal, 1978/3-4.

Justitie Verkenningen. Themanummer: Slachtoffers in de beroepssfeer. Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC, 1992/1.

Killias, M. Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime. In: Violence and Victims, 1990/2.

Kuttschreuter, M. en O. Wiegman. Angst voor criminaliteit, risicoperceptie en zelfeffectiviteitsverwachting. In: Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie, 1988/5.

Kuttschreuter, M. De berichtgeving in de massamedia en de angst voor criminaliteit. In: In: F.W. Winkel en A. v.d. Wurff (red.) Angst voor criminaliteit: theorie, onderzoek, interventie. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1990.

Maxfield, M.G. The limits of vulnerability in explaining fear of crime: a comparative neighborhood analysis. In: Journal of research in crime and delinquency, 1984/3.

Mckinsey & Company; Stichting Maatschappij en Politie. Veiligheid en politie: een beheersbare zaak. Arnhem: Gouda Quint, 1991.

NSS. Uitkomsten NSS-onderzoek naar beleving veiligheid. Den Haag: NSS markt-onderzoek, 1989.

Rook, A. en J.W. Leeuwenburg. Eindrapport Stuurgroep Bestuurlijke Preventie van Criminaliteit. Een verslag over de periode 1985-1990. Den Haag: Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, 1991.

Skogan, W.G. en M.G. Maxfield. Coping with crime: individual and neighborhood reactions. London/Beverly Hills: Sage Publications, 1981.

Soomeren, P. van. Ruimtelijke planning en criminaliteit. Den Haag/Amsterdam: Rijks Planologische Dienst/Bureau Criminaliteitspreventie, 1986.

Soomeren, P. van. Criminaliteit en gebouwde omgeving. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1987.

Steinmetz, C.H.D. Hulp aan slachtoffers van ernstige misdrijven: effecten van slachtofferhulp en primaire opvang. Arnhem: Gouda Quint, 1990.

Voordt, D.J.M. van der en H.B.R. van Wegen. Sociaal veilig ontwerpen; checklist ten behoeve van het ontwikkelen en toetsen van (plannen voor) de gebouwde omgeving. Delft/Den Haag, mei 1990.

Waard, J. de en P.M. de Savornin Lohman. Preventie en buurtbeheer: criminaliteitspreventie op wijk- en buurniveau. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Criminaliteitspreventie, 1991.

Wierdsma, J. en K. de Haan. Sociale Veiligheid op het platteland: een onderzoek naar objectieve en subjectieve sociale veiligheid onder vrouwen op het platteland in Drenthe. Assen: Stichting Opbouw Drenthe, 1991.

Winkel, F.W. en A. Vrij. Angstgevoelens voor criminaliteit: de validiteit van criminaliteits- en welzijnsgecentreerde interventies. In: Panopticon, 1989.

Winkel F.W. en A. v.d. Wurff (red.). Angst voor criminaliteit: theorie, onderzoek, interventie. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1990.

Winkel, F.W., J.H. Foppes en D.M. Volger. Politiele preventieprogramma's en angst voor criminaliteit: het rendement van een planmatige aanpak. In: F.W. Winkel en A. v.d. Wurff (red.) Angst voor criminaliteit: theorie, onderzoek, interventie. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1990.

Wuertz, K. Sociale veiligheid: ruimtelijke scheidslijnen, sociale contrasten, symbolische grenzen. Leiden: Onderzoekscentrum Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, 1988.

Wuertz, K. Het onherbergzame wonen. Leiden: Onderzoekscentrum Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, 1989.

Wurff, A. van der. Angst voor criminaliteit en de omgeving: een signaalverwerkingsmodel. In: F.W. Winkel en A. v.d. Wurff (red.) Angst voor criminaliteit: theorie, onderzoek, interventie. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1990(a).

Wurff, A. van der. Lokale initiatieven tegen angst en misdaad, in: Angst voor criminaliteit: theorie, onderzoek, interventie. Amsterdam: Swets en Zeitlinger, 1990(b).